

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI QONUNCHILIGIDA MA’MURIY HUQUQBUZARLIK VA JAVOBGARLIKNING HUQUQIY ASOSLARI.

SUBANOV Olimjon Suyarkul o‘g‘li
O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi
Malaka oshirish instituti Yuridik fanlar kafedrası
katta o‘qituvchisi, dotsent (+99898) 331-70-73

Annotasiya. Mazkur maqolada ma’muriy javobgarlikning huquqiy (normativ) asosi va ma’muriy huquqbuzarlik elementi, shuningdek, uning obyekt, subjekt, objektiv va subyektiv tomonlari batafsil tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Ma’muriy javobgarlik, huquqbuzarlik, huquqiy asos, obyekt, subjekt, objektiv tomon, subyektiv tomon, ijtimoiy zarar, qonuniy tartib, davlat boshqaruvi. Inson huquqlarining xalqaro-huquqiy standartlarini milliy huquq tizimiga tatbiq etish masalalari kompleks tahlil qilingan.

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ И ОТВЕТСТВЕННОСТИ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН.

Аннотация. В данной статье представлен подробный анализ правовых (нормативных) основ административной ответственности и элементов административного правонарушения, а также его предметных, субъектных, объективных и субъективных аспектов.

Ключевые слова: Административная ответственность, правонарушение, правовая основа, объект, субъект, объективная сторона, субъективная сторона, социальный вред, правовой порядок, государственное управление. Комплексный анализ вопросов имплементации международных правовых стандартов в области прав человека в национальную правовую систему.

LEGAL BASIS OF ADMINISTRATIVE OFFENSES AND LIABILITY IN THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN..

Annotation. This article presents a detailed analysis of the legal (regulatory) basis of administrative liability and the elements of an administrative offense, as well as its subjective, objective and subjective aspects.

Key words: Administrative liability, offense, legal basis, object, subject, objective aspect, subjective aspect, social harm, legal order, public administration. A comprehensive analysis of the implementation of international human rights legal standards in the national legal system.

Ma'muriy javobgarlik jamiyatda huquqiy tartibni ta'minlash va davlat boshqaruvi jarayonlarini himoya qilishda muhim vosita hisoblanadi. U ikki asosiy elementdan iborat: birinchisi – huquqiy (normativ) asos, ikkinchisi – ma'muriy nojo'ya harakat yoki huquqbuzarlik. Har ikkala asos O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida aniq ifodalangan bo'lib, ularning uyg'unligi ma'muriy javobgarlikni qonuniy va ijtimoiy jihatdan asosli qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksining (MJK) 1-moddasi ma'muriy javobgarlikning huquqiy asosini mustahkamlaydi, 10-moddasi esa huquqbuzarlikni qasddan yoki ehtiyotsizlikdan sodir etilgan, shaxsga, fuqarolarning huquq va erkinliklariga, mulkka, davlat va jamoat tartibiga, tabiiy muhitga ta'sir qiluvchi huquqiy jihatdan noo'rin harakat yoki harakatsizlik sifatida belgilaydi. Shu nuqtai nazardan, ma'muriy huquqbuzarlik – huquqbuzarlikning ijtimoiy va huquqiy jihatdan xavfli ko'rinishi bo'lib, u fuqarolar va jamiyatning qonuniy manfaatlariga zarar yetkazadi.

Huquq nazariyasi nuqtai nazaridan, ma'muriy javobgarlikning asosi – qonunga xilof va aybli qilinish, ya'ni huquqbuzarlikdir. Huquqbuzarlik o'zining mazmuni, yuridik xususiyatlari va tarkibiga ega bo'lib, turli qonun hujjatlari bilan tartibga solinadi. Shu bilan birga, ma'muriy huquqbuzarlikning tarkibi – obyekt, objektiv tomon, subyekt va subyektiv tomondan iborat bo'lib, uning har bir elementi huquqbuzarlikni aniqlash va unga qarshi qonuniy choralarni qo'llashda muhim rol o'ynaydi.

Mazkur mavzuda ma'muriy huquqbuzarlikning tushunchasi, mazmuni, xususiyatlari, subyekt va obyekti, shuningdek, uning huquqiy va ijtimoiy asoslari batafsil tahlil qilinadi. Bu esa huquqni muhofaza qilish tizimida ma'muriy javobgarlikni samarali qo'llash imkonini yaratadi.

Ma'muriy javobgarlikni qo'llashning ikki asosiy elementi mavjud: birinchidan, huquqiy (normativ) asos, ikkinchidan esa ma'muriy nojo'ya harakat yoki huquqbuzarlik. Har ikkala asos ham O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida o'z ifodasini topgan.

Masalan, O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksining (MJTK) 1-moddasi ma'muriy javobgarlikning huquqiy (normativ) asosini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, MJTKning 10-moddasiga binoan, ma'muriy huquqbuzarlik – bu qasddan yoki ehtiyotsizlikdan sodir etilgan, shaxsga, fuqarolarning huquq va erkinliklariga, mulkka, davlat va jamoat tartibiga, tabiiy muhitga ta'sir qiluvchi, huquqiy jihatdan noo'rin harakat yoki harakatsizlik bo'lib, unda ma'muriy javobgarlikka tortish nazarda tutiladi.

Huquq nazariyasi nuqtai nazaridan, har qanday yuridik javobgarlikning asosi – bu qonunga xilof va aybli qilinish, ya'ni huquqbuzarlikdir. Huquqbuzarlik o'zining mazmuni, yuridik xususiyatlari va tarkibiga ega bo'lib, turli qonun hujjatlari bilan tartibga solinadi.

O'zbekiston Respublikasi "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi qonuni (2014-yil 15-may) 3-moddasida huquqbuzarlik shunday ta'riflangan: bu – sodir etilgani uchun ma'muriy yoki jinoyiy javobgarlik nazarda tutilgan, aybli va huquqiy jihatdan noo'rin qilinish (harakat yoki harakatsizlik).

Ijtimoiy nuqtai nazardan, huquqbuzarlik – bu fuqarolar va jamiyat huquqlariga, ularning qonuniy manfaatlariga xavf tug'diruvchi xulq-atvor bo'lib, ijtimoiy munosabatlarning rivojlanishiga to'sqinlik qiladi va ularning buzilishiga olib keladi. Huquqbuzarlik qasddan yoki ehtiyotsizlikdan sodir etiladi va natijasida jamiyat, davlat va fuqarolar manfaatlariga moddiy yoki ma'naviy zarar yetkazadi.

Ma'muriy huquqbuzarlik tushunchasi va xususiyatlari

Huquqbuzarlik – o'rnatilgan xulq-atvor qoidalarining buzilishi bilan ifodalanadi.

Ma'muriy huquqbuzarlik esa quyidagi uch asosiy alomatni o'z ichiga oladi:

1. G'ayrihuquqiy harakat yoki harakatsizlik;

2. Aybdorlik;

3. Javobgarlikka tortish.

Ma'muriy qonunchilik tomonidan ta'qiqlangan harakat yoki harakatsizlik g'ayrihuquqiy ma'muriy huquqbuzarlik sifatida hisoblanadi. Davlat boshqaruvi sohasida sodir etiladigan va keng tarqalgan huquqbuzarlik ko'rinishlaridan biri aynan ma'muriy huquqbuzarlikdir.

Ma'muriy huquqbuzarlikning mazmuni amaldagi qonunchilikda aniq belgilangan bo'lib, quyidagi umumiy xususiyatlarga ega:

- **Ijtimoiy zararli xisoblanadi:** ya'ni sodir etilishi bilan jamiyat va fuqarolarning huquqlari hamda qonuniy manfaatlariga moddiy yoki ma'naviy zarar yetkazadi.

- **Ma'muriy huquqqa xilof bo'lishi:** bunday harakatlar yoki harakatsizliklar qonun hujjatlari bilan to'g'ridan-to'g'ri ta'qiqlangan.

Ba'zi hollarda ma'muriy huquqbuzarlik ma'muriy-huquqiy normaning buzilishi sifatida talqin qilinadi. Shu nuqtai nazardan e'tibor qaratish kerakki, ma'muriy-huquqiy normalar ikki turga bo'linadi:

1. **Tariflovchi normalar** – namunalı xulq-atvor qoidalarini o'rnatadi.

2. **Muho'faza qiluvchi normalar** – ushbu qoidalar buzilganida javobgarlikni belgilaydi.

Huquqbuzarliklarni oldini olish va unga qarshi kurashishda uch turdagi **sanctions** qo'llaniladi:

- **Intizomiy;**

- **Ma'muriy;**

- **Jinoiy.**

Bu sanksiyalar barcha huquq sohalarida normalarni muhofaza qilish vazifasini bajaradi. Masalan, ma'muriy javobgarlik konstitutsion, moliya, mehnat, fuqarolik, yer va boshqa huquq sohalarining tartibga soluvchi normalarini himoya qilish maqsadida qo'llaniladi.

Shuning uchun, ma'muriy huquqbuzarlik umumiy ma'muriy-huquqiy normalar buzilishi sifatida emas, balki **aniq tartibga soluvchi normalarning buzilishi** sifatida talqin qilinishi kerak. Uchinchidan, ma'muriy huquqbuzarlik – bu **qilmi shirkatdir**.

Ma'muriy huquqbuzarlikning subyekt va xususiyatlari

Ma'muriy huquqbuzarlik – bir yoki bir nechta shaxslarning ongli va irodali harakati yoki harakatsizligida ifodalanadi. Shu nuqtai nazardan quyidagi xususiyatlar ajratib ko'rsatiladi:

1. Subyekt: ma'muriy huquqbuzarlik faqat **jismoniy shaxslar** tomonidan sodir etilishi mumkin. O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksiga (MJK) binoan, ma'muriy huquqbuzarlik subyekti sifatida faqat jismoniy shaxslar namoyon bo'ladi.

2. Aybdorlik: ma'muriy huquqbuzarlik qasddan yoki ehtiyotsizlik natijasida sodir etilgan ongli va irodali qilmishtir.

3. Jazoga sazobop qilinish: ma'muriy huquqbuzarlik – qonun hujjatlariga binoan javobgarlikka tortiladigan qilmishtir. MJK 10-moddasining birinchi qismiga ko'ra, ma'muriy huquqbuzarlik – qonun hujjatlariga binoan ma'muriy javobgarlikka tortish nazarda tutilgan qilmishtir.

Shunday qilib, ma'muriy huquqbuzarlik quyidagicha ta'riflanadi: **qonun hujjatlariga binoan, shaxsga, fuqarolarning huquq va erkinliklariga, mulkchilikka, davlat va jamoat tartibiga hamda tabiiy muhitga tajovuz qiluvchi, g'ayrihuquqiy va aybli (qasddan yoki ehtiyotsizlik orqali) sodir etilgan harakat yoki harakatsizlik.**

Qonun chiqaruvchi ma'muriy huquqbuzarliklarni tavsiflar ekan, ularni jinoyatlardan farq qilib, "ijtimoiy xavfli harakatlar" deb atamagan (MJK 10-moddasi, birinchi qism). Shu bilan huquqbuzarliklar ikki turning sifat farqlari qayd etilgan.

Biroq, ma'muriy huquqbuzarliklar orasida jinoyatlarga yaqin bo'lganlari ham mavjud bo'lib, ular o'rtasidagi chig'ara aniqlanishi ba'zan murakkab bo'ladi. MJKning Maxsus qismidagi ko'plab normalar jinoyatlar bilan yaqin bo'lgan ma'muriy huquqbuzarliklar o'rtasida aniq chig'ara ko'rsatmaydi. Ushbu farq faqat Jinoyat kodeksi bilan MJKning tegishli moddalari solishtirilganda namoyon bo'ladi.

Ma'muriy huquqbuzarlik va jinoyatlar o'rtasidagi farq xususiyatlari (chig'ara belgilari) sifatida quyidagilar ko'rsatiladi:

1. O'ta og'ir oqibatlar mavjudligi yoki yuz berishi mumkinligi;
2. Huquqbuzarlik oqibatida yetkazilgan zarar miqdori;
3. Ma'muriy jazodan keyin takroran huquqbuzarlik sodir etilishi.

Qilmisht jinoyat yoki ma'muriy huquqbuzarlik sifatida tasniflanganidan keyin, javobgarlikka tortish tartibi, jazolar va boshqa ikkinchi darajali xususiyatlar yuzaga keladi. Masalan, MJKga binoan 16 yoshga to'lgan shaxslar ma'muriy javobgarlikka tortilsa, Jinoyat kodeksiga binoan ayrim jinoyatlar uchun 14 yoshga to'lgan shaxslar javobgarlikka tortiladi.

Ma'muriy huquqbuzarlik tarkibi

Ma'muriy huquqbuzarlik tarkibi – bu ma'muriy huquq normalari bilan belgilangan xususiyatlarning yig'indisi bo'lib, ularning mavjudligi bilan ma'lum harakatlar ma'muriy huquqbuzarlik sifatida tan olinadi. Har qanday huquqbuzarlik kabi, ma'muriy huquqbuzarlik tarkibi ham quyidagi elementlardan iborat:

1. Obyekt Ma'muriy huquqbuzarlikning obyekti – bu ma'muriy huquq normalari bilan tartibga solinadigan va himoya qilinadigan ijtimoiy munosabatlar hisoblanadi. Asosan bu davlat boshqaruvi sohasida yuzaga keladigan munosabatlardir. Shu bilan birga, davlat boshqaruvini amalga oshirish jarayonida konstitutsiyaviy, moliyaviy, mehnat, yer kabi boshqa huquq sohalari normalari bilan himoyalangan munosabatlar ham mavjud bo'ladi.

Ma'muriy huquqbuzarlik obyektlari quyidagi uch guruhga bo'linadi:

- **Umumiy obyektlar** – davlat boshqaruvi jarayonida yuzaga keladigan ijtimoiy munosabatlar. Masalan, MJK 10-moddasida umumiy obyektlar sifatida «shaxs, fuqarolarning huquq va erkinliklari, mulkchilik, davlat va jamoat tartibi, tabiiy muhit» ko'rsatilgan.

- **Turdosh obyektlar** – mazmuni va xususiyatlari o'xshash obyektlarning yagona tizimga keltirilgan turi.

- **Bevosita obyektlar** – huquqbuzarlik oqibatida bevosita zarar yetkazilgan aniq obyektlar. Masalan:

a) MJK 40-moddasida belgilangan tuhmat huquqbuzarligida bevosita obyektlar – fuqaroning sha'ni va qadr-qimmati.

b) MJK 237-moddasida harbiy yoki muqobil xizmatga chaqirishdan bosh tortish huquqbuzarligida bevosita obyektlar – boshqaruv jarayonida o'rnatilgan tartib, ya'ni fuqarolarning harbiy yoki muqobil xizmatni o'tash majburiyati.

2. Obyektiv tomon, subyekt va subyektiv tomon ham tarkib elementlari sifatida mavjud bo'lib, ular huquqbuzarlikni to'liq aniqlash va huquqiy baholash imkonini beradi.

1. Obyektiv tomon

Ma'muriy huquqbuzarlikning obyektiv tomoni – bu huquqqa xilof qilinish, ya'ni huquqbuzarlik obyektiga qaratilgan harakat yoki harakatsizlik, uning xususiyatlari va sodir etilish (yoki sodir etilmaslik) sharoitlarini o'z ichiga oladi.

Obyektiv tomon ikki ko'rinishga ega:

a) Harakat natijasida sodir etish – harakat insonning faol xulq-atvoridir. Aksariyat ma'muriy huquqbuzarliklar harakat orqali sodir etiladi. Masalan: tuhmat, haqorat, yengil tan jarohati yetkazish, umummajburiy qoidalarni buzish.

b) Harakatsizlik natijasida sodir etish – harakatsizlik insonning passiv xulq-atvoridir, odatda belgilangan vazifani yoki majburiyatni bajarmaslik orqali namoyon bo'ladi. Masalan: mansabdor shaxslarning fuqarolarning murojaatlarini o'z vaqtida ko'rib chiqmasligi, ota-onalarning bolalarni tarbiyalash va ta'lim berish bo'yicha majburiyatlarni bajarmasligi, hokimiyat vakilining qonuniy talablariga bo'ysunmasligi.

Obyektiv tomon tarkibiga quyidagilar kiradi:

- **Huquqqa xilof qilinish** (harakat yoki harakatsizlik)
- **Zararli oqibat** – qilinadigan harakat yoki harakatsizlik natijasida yuzaga keladigan ijtimoiy yoki moddiy zarar. Masalan, transport vositalari haydovchilari yo'l harakati qoidalarini buzishi – tezlikni oshirish (harakat) yoki yo'l belgilariga rioya qilmaslik (harakatsizlik) orqali xavf tug'diradi, boshqa yo'l harakati ishtirokchilariga xalaqit beradi, yo'l-transport hodisalariga sabab bo'ladi.

- **Sababiy bog'lanish** – qilinadigan harakat va uning oqibati o'rtasidagi bog'lanish. Ma'muriy huquqbuzarlikda bu bog'lanish ko'pincha ijtimoiy zarar yoki xavf shaklida namoyon bo'ladi, shuning uchun uni har doim huquqiy jihatdan aniqlash talab qilinmaydi.

2. Subyektiv tomon

Ma'muriy huquqbuzarlikning subyektiv tomoni – bu huquqqa xilof qilinadigan harakatning aybli, ya'ni qasddan yoki ehtiyotsizlik natijasida sodir etilganligi.

- **Ayblilik** – qasddan yoki ehtiyotsizlik natijasida yuzaga kelishi mumkin.

- **Qasddan sodir etish** – shaxsning oldindan belgilangan niyati bilan amalga oshiriladigan harakat. Masalan, harbiy hisob hujjatlarini buzish (MJK 236-modda), plomblarni buzish yoki olib qo'yish (MJK 228-modda), transport vositasini mast holda boshqarish, jinoyat yoki mayda bezorilik maqsadida huquq normalarini mensimaslik.

- **Ehtiyotsizlik** – shaxs noto'g'ri harakatlar yoki beparvolik natijasida huquqbuzarlik sodir etadi. Qasddan bo'lmagan holatlarda ayblilik mavjudligi aniqlanadi, lekin qasddan sodir etilgan huquqbuzarliklarda ayb yuqori jazo choralari qo'llash uchun asos bo'ladi.

Ma'muriy huquqbuzarlikni huquqiy jihatdan aniqlash uchun quyidagilar mavjud bo'lishi shart:

1. Huquqqa xilof qilinadigan qilinish,
2. Ayblilik (qasd yoki ehtiyotsizlik),
3. Qilinishining jazoga sabab bo'lishi,
4. Ma'muriy huquqbuzarlikning tarkibi – obyekt, objektiv tomon, subyekt va subyektiv tomon.

Shuni ta'kidlash lozimki, ma'muriy javobgarlik jamiyatda huquqiy tartibni ta'minlash, davlat boshqaruvi jarayonlarini himoya qilish va fuqarolarning qonuniy manfaatlarini himoya qilishda muhim vosita hisoblanadi. Ma'muriy javobgarlik ikki asosiy elementga tayangan: huquqiy (normativ) asos va ma'muriy nojo'ya harakat yoki huquqbuzarlik. Bu elementlarning uyg'unligi qonuniy va ijtimoiy jihatdan asosli javobgarlikni ta'minlaydi.

Ma'muriy huquqbuzarlik – bu g'ayrihuquqiy va aybli (qasddan yoki ehtiyotsizlik orqali) sodir etilgan harakat yoki harakatsizlik bo'lib, shaxsga, fuqarolarning huquq va erkinliklariga, mulkka, davlat va jamoat tartibiga hamda tabiiy muhitga zarar yetkazishi mumkin. U ijtimoiy jihatdan zararli bo'lib, jamiyat va davlat boshqaruvining samarali ishlashiga to'sqinlik qiladi.

Ma'muriy huquqbuzarlik tarkibi – obyekt, objektiv tomon, subyekt va subyektiv tomondan iborat bo'lib, har bir element huquqbuzarlikni aniqlash va unga nisbatan qonuniy choralarni qo'llashda muhim rol o'ynaydi. Shu bois, ma'muriy huquqbuzarlikning subyektlari, uning ayblilik darajasi va jazoga sabab bo'lishi aniqlanib, qonun hujjatlariga muvofiq munosib javobgarlik belgilanadi.

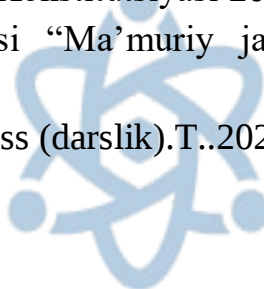

Natijada, ma'muriy javobgarlikning to'g'ri va samarali qo'llanilishi nafaqat huquqni muhofaza qilish tizimini mustahkamlaydi, balki fuqarolar va jamiyatning qonuniy manfaatlarini himoya qilishda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Shu sababli, ma'muriy huquqbuzarlikning mohiyati, tarkibi va xususiyatlarini chuqur o'rganish huquqiy barqarorlikni ta'minlash va davlat boshqaruvini samarali amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 2023
2. O'zbekiston Respublikasi "Ma'muriy javobgarlik to'g'risida"gi kodeks. T..2025
3. Ma'muriy huquq va protsess (darslik).T..2021.

GLOBAL SCHOLARS
SCIENTIFIC PUBLISHING

